

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

Yüksek Lisans Öğrencisi
Çağla ÇAKIR

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,
caglacr65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7584-4406>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
Applied
06/12/2019

Kabul edildi.
Accepted
12/12/2019

Kitap İncelemesi

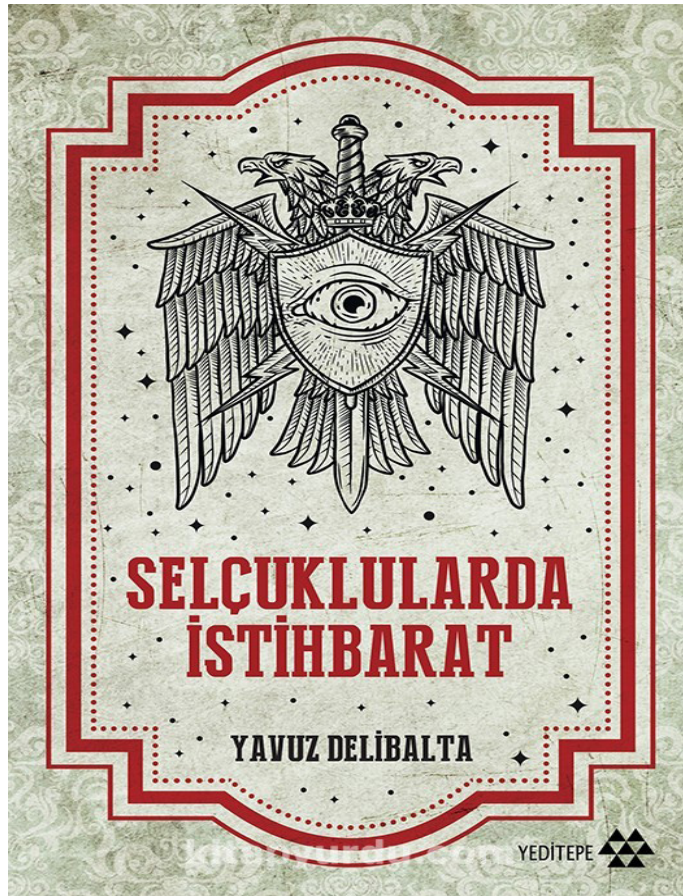
DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.656197>

Book Review

Kitap İncelemesi

Yavuz Delibalta, Selçuklularda İstihbarat, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018

Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, (192 sayfa)
(ISBN:9786052070567).

ATIF: ÇAKIR Çağla, "Kitap İncelemesi: Yavuz Delibalta, Selçuklularda İstihbarat, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3 (Aralık-2019), s. (893-897)

CITE: ÇAKIR Çağla, "Book Review: Yavuz Delibalta, Selçuklularda İstihbarat, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018" *Journal of History and Future*, 5/3 (December- 2019), pp. (893-897)

Orta zamanlar Türk İslam dünyasına siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda damga vuran Selçuklular;¹ Oğuzların Üçok koluna mensup Kınık boyu tarafından kurulmuşlardır. Selçuklular zaman içerisinde Yakınoğu coğrafyasında hâkimiyet alanlarını geliştirmiş ve İran merkezli Büyük Selçuklular'a tabi olarak, Kirman, Türkiye, Suriye ve Irak Selçuklularını kurmuşlardır.²

İlk olarak Oğuz Yabgu Devleti bünyesinde varlık gösteren Selçukluların atası, Temir-Yalığ (Demir Yaylı) lakaplı Dukak'tır. Dukak'ın ölümünden bir müddet sonra oğlu Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu tarafından genç yaşta "Sü-başı" (Ordu Komutanı) olarak seçilmiş ve devletin başına getirilmiştir.³ "X. yüzyılın ilk yarısına doğru kendisine bağlı Oğuz kitleleri ile birlikte Maverâünnehr'e inen Selçuk Bey'in adını taşıyan devlet 1040 yılında resmen kurulmuştur. Bu zamandan itibaren benimsediği ideallere uygun iç ve dış politikalar geliştirmiş, bu sayede kısa süre içerisinde bölgenin en güçlü siyasi teşekkülü haline gelmiştir. Selçuklu Devleti'nin bu başarısı hiç şüphesiz devletin esas kurucuları olan Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı Beyler'in doğru ve istikametli politika tayini ile gerçekleşmiştir." Ayrıca takip edilen politika ve mücadeleler ile bir yandan Türk milletinin üzerinde yaşadığı topraklar kazandırılırken bir yandan da Türkler'in İslam medeniyetine girişlerine büyük katkı ve hizmet sağlanmıştır.⁴

"Bir devletin ya da her hangi bir kuruluşun güvenliği ile ilgili alanda devlet ya da özel kişiler tarafından toplanan başka bir devlete, hükümete, siyasal bir gruba, partiye, askeriye ve her hangi bir harekete ait olduğuna inanılan bilginin toplanması, analizi, üretimi, bilgi yaymak ve bilginin kullanımı olarak tanımlanan istihbarat kelimesi Arapça "İstif'al" babındadır ve "h-b-r" kökünden gelmektedir. Kelimenin kök anlamı "sözle ya da yazıyla bildirilen şey" olup bu bab'a sokulduğunda haber alma ve ulaştırma işlemi ve isteği için kullanılır."⁵ İstihbarat, geçmişten günümüze varlığını korumuş, birçok devlet ve komutanların, düşmanlarını mağlup etmek veya bilgi toplamak için kullanmış oldukları bir fenomendir.⁶ Tarihte varlığını sürdürmüş olan bütün devletler ve toplumlar yaratmış oldukları imkanlar çerçevesinde istihbarat faaliyetlerini sürdürebilmek için resmi veya gayr-i resmi tüm araçlardan yararlanmışlardır (Mektup, ferman, kayıt evrakları, âlem, bayrak, elbiseler, çeşitli hayvanlar, ses ve müzik aletleri, ayrı anlamlara gelen semboller, parola ve şifrelemeler, vs). Kullanılmış olan araçların yanı sıra hızlı ve sağlıklı bir istihbarat faaliyeti gerçekleştirilebilmek için resmi veya özel mekanlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu yönde, elde edilmiş olan önemli bir bilginin zamanında gerekli yere ulaştırılması açısından uzun mesafeli yollarda, habercilerin ve bineklerin dinlenmiş olarak bekledikleri menzilhaneler bunun önemli bir örneğini teşekkül eder.⁷

- 1 Oğuz Devleti'nin Kınık boyuna mensup olan Selçuklular, hanedanın adını Selçuk Bey'den alır. Selçuk Bey'in, Arslan (İsrail), Mikail, Musa, Yusuf ve Yunus adlarını taşıyan beş oğlu vardır. Mikail daha babasının sağlığında iken Gayri Müslimlerle yapılan savaşta şehit düşmüş, oğulları Tuğrul ve Çağrı Bey'ler dedeleri Selçuk Bey tarafından büyütülmüştür. Bkz.; Faruk Sümer, "Selçuklular", *DİA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2019, s.365-371.
- 2 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 2. Basım, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969, s.30.
- 3 Erdoğan Merçil, *Büyük Selçuklu Devleti*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s.13-14.
- 4 Ayşe D. Kuşçu, "Büyük Selçuklu Devletinin Suriye, Filistin ve Mısır Politikasına Dair Bazı Tespitler", *Türkiyat Araştırma Dergisi*, S.27, 2010, s.639.
- 5 Mehmet Şimşir, "Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri" *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.17(28), 2015, s.73.
- 6 Andaç K. Metin Oğlu, "Türkçe: Dünya Tarihinde İstihbarat", *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, S.18, 2013, s.65-66.
- 7 Mehmet Şimşir, "Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri" *KMÜ*

İstihbarata ilişkin ilk kayıtlara Mısır ve Hitit kaynaklarında rastlanılmıştır. Örneğin; Mısır kralı III. Tutmosis Yafa kentini kuşatırken kent'e ilişkin bilgileri un çuvaları aracılığıyla göndermiş olduğu ajanlar sayesinde öğrenmiştir. İstihbarat faaliyetleri Eski Türk Devletlerinde(Göktürk, Asya Hun Devleti, Uygur, vs) de canlılık göstermiştir. Ayrıca İslam devletlerinde kurumsal bir hal olarak Berid⁸ ismini almıştır. Berid Teşkilatı, Bizans ve İran Devletlerinin etkisiyle ağırlık kazanmış, Türk İslam devletlerine örnek beyan etmiştir. Nitekim Abbasiler devrinde Berid Teşkilatı İran-Sasani devletinin etkisiyle ağırlık kazanmış, haberleşme için Divan'ül Berid oluşturulup, baki görevliye Sahib'ül Berid denmiştir. Gazneliler ise Berid teşkilatını Abbasiler gibi ayrı ve büyük divanlar arasında saymayarak, faaliyetleri Divan-ı Risalet bünyesinde yürütmüşlerdir.⁹

Selçuklular, X. Asırdan itibaren Maverünnehr bölgesine gelip yerleştikten sonra bölgedeki diğer güçlere karşı varlık gösterebilmek ve onlar hakkında bilgi sahibi olmak adına istihbarat faaliyetlerine başvurmuşlardır. Başlarda casusluğu askeri ve siyasi mücadelelerde ihtiyaç olarak kullanmış olan Selçuklular, devlet hakimiyetinin güçlenmesiyle istihbarat faaliyetlerini, Divan-ı İnşa bünyesinde toplamışlardır. Toplanmış olan faaliyetler casuslar, elçiler ve sahib'ül berid'ler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁰

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız eserin ana konusu; Göçebe Türkmenler olarak yeni bir yurt arayışında olan Selçukluların, siyasi, askeri ve coğrafi mücadelelerinin bir gereği olarak istihbarata önem vermelerinin yanı sıra, İç, dış ve askeri alanlardaki istihbari faaliyetlerde bir takım tedbirler almalarıdır.

Yavuz Delibalta tarafından ele alınan eser, Eylül 2018'de Yeditepe Yayınevi tarafından çıkarılmıştır. Eser, önsöz, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında okuyucuyu kitabın ana bölümlerine hazırlamak adına kaynaklar ve araştırmalar hakkında bilgi verip, istihbaratın gelişimiyle ilgili bir ön bilgi hazırlanmıştır. (s.13-41) Girişten sonra kitapta yer alan üç ana bölümde Selçuklu İmparatorluğunun kurumsal yapısı, istihbarat faaliyetleri ele alınmıştır. Bunlar, **Birinci bölüm**; Selçuklu İstihbaratının Kurumsal Yapısı (s.43-98), **İkinci Bölüm**; Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri (s.99-150), **Üçüncü Bölüm**; Selçukluların Maruz Kaldıkları İstihbarat Faaliyetleri (s.151-174). Bölümlerden sonra sonuç (s.175-179) ve kaynakçaya yer verilmiştir.

Birinci Bölüm; Eserin, Selçuklu İstihbaratının Kurumsal Yapısı (s. 43-98) başlığıyla ele alınan birinci bölümünde ki alt başlıklar şu şekildedir: İlk başlık; Selçuklular'ın ilk dönemlerinde İstihbarat Faaliyetleri olarak devam etmiş , Selçuklular'ın, devletin kurulmasından önce casusluğu askeri ve siyasi mücadelelerde ihtiyaç olarak kullanmaları, çeşitli kılıklerle kendilerini kamufle ederek gizli girişimlerde bulunup düşman içine sızmaları anlatılmıştır. Sonraki alt başlıkta; Selçuklu idari teşkilatında Berid sisteminin olup olmadığına dair bilgiler verilip sonrasında Selçuklular'ın kuruluşundan, gelişimine kadar istihbari faaliyetlere değinilip, Berid teşkilatının devlet içerisinde faaliyetlerine yer verilmiştir. Bir sonraki alt başlıkta; Selçuklular'da istihbarat görevlileri hakkında bilgiler verilmiş, istihbarat faaliyetlerinde görevli olmuş olan casuslar(münhiler), sahib'ül berid'ler ve elçilerin vasıf ve sorumluluklarına değinilmiştir. Bölümün son alt başlığında ise; İstihbaratın

Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S.17(28), 2015, s.74-75.

8 "Berid" kelimesinin anlamına ilişkin farklı görüşler ileri sürülmüştür. Latince "posta hayvanı" anlamındaki Veredus' tan geldiğini söyleyenler olduğu gibi Arapça "kesik kuyruklu" anlamındaki Bürüdüdüm' den geldiğini iddia edenlerde olmuştur. Bkz.; Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s.30.

9 Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s.21-41.

10 Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s.45-66.

nakledilme sorununa, yol ve konaklama ile ulaştırma araçlarının niteliğine değinilip, ulaştırma aracı olarak kullanılan at'lar, hecin develeri ve güvercin postalarının nasıl kullanıldığı, ne yönde kullanıldıkları hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölüm: Eserin, Selçuklular'da İstihbarat Faaliyetleri (s.99-150) başlığıyla ele alınan ikinci bölümde alt başlıkları şu şekildedir: İlk alt başlıkta Selçuklularda ülke içerisindeki her türlü asaişsizlik ve eylem çabalarını önlemeye yönelik alınan iç istihbarat tedbirlerinden bahsedilip, ülke içerisindeki iç istihbarat faaliyetlerine yer verilmiştir. Sonrasında diğer bir alt başlık olarak; dost ve düşman devletlerde olup biteni öğrenme ve bu doğrultuda önleyici tedbirler alma bakımından dış istihbarata değinilip, gerçekleşmiş olan dış istihbarat faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bölümün son alt başlığında ise; rakip ordunun sayısal miktarları, silah ve teçhizat kapasitesi, savaş düzeni, hareket planı ya da iklim ve arazi faktörü gibi konulardan haberdar olabilmek için askeri istihbarat faaliyetleri üzerinde durulmuş, askeri istihbaratta kullanılmış olan faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü Bölüm: Eserin, Selçukluların Maruz Kaldıkları Karşı İstihbarat Faaliyetleri (s.175-179) başlığıyla ele alınan üçüncü bölümünde ise alt başlıklar şu şekildedir: İlk alt başlık olarak; başka devletlerin Selçuklular'a karşı yürütmüş oldukları istihbarat faaliyetlerinden bahsedip, Selçukluların diğer devletler tarafından maruz kalmış oldukları faaliyetleri örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından başka bir alt başlık olarak; Selçuklular devrinde şahsi menfaatleri gereği ihanet eden ve devlet sırlarını düşmana ileten kimselere bu ihanetleri sonucu verilmiş olan cezalardan bahsedilmiştir. Bölümün son alt başlığında ise; düşmanın karşı istihbaratına engel olmak ve bunlarla mücadele etmek için istihbaratın etkisini azaltıp, alınan tedbirler üzere durularak bölümler bitirilmiştir.

Kitabın sonuç kısmında ise yazar, Selçukluların kuruluş evresinden itibaren istihbarat faaliyetlerini özetleyerek okuyucuya sunmuştur.

Kitabın bölümleri hakkında vermiş olduğumuz bilgiler dışında kitaba ilgili tarafımızca tespit edilen hususlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

- 1) Yazar kitabını ele alırken belli bir kronoloji takip etmiş, dönemin ana kaynakları ve konu hakkındaki çağdaş kaynakları detaylı bir şekilde irdelemiştir.
- 2) Yazarın kitabı ele alış biçimi, bölümleri isimlendirmesi okuyucu ve araştırmacılara daha rahat bir inceleme imkanı sağlamıştır.
- 3) Üslup olarak kitabın dili gayet sade ve akıcı olmasının yanı sıra yer yer tekrarlarada düşülmüştür ancak bu tekrarlar üslup biçimini bozmamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma Selçuklu dönemi kaynaklarına sadık kalınarak Tarih ilminin termonolojisi ve metodolojisi çerçevesinde ele alınmıştır. Selçuklu istihbaratı faaliyetleri konusunda ilk defa bütüncül bir yaklaşımla yazılan bu kitabın alanla ilgili çalışma yapan araştırmacı ve incelemecilere katkı sunacağı kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

KARABULUT METİN OĞLU, Andaç, “Türkçe: Dünya Tarihinde İstihbarat”, *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, S.18, 2013, s.64-68.

KUŞÇU, Ayşe Dudu, “Büyük Selçuklu Devletinin Suriye, Filistin ve Mısır Politikasına Dair Bazı Tespitler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, S.27, 2010, s.637-664.

MERÇİL, Erdoğan, *Büyük Selçuklu Devleti*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016.

SÜMER, Faruk, “Selçuklular”, *DİA*, Cilt:36, TDV Yayınları, İstanbul 2019, s.365-371.

ŞİMŞİR, Mehmet, “Nizamülmülk’ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.17(28), 2015, s.68-79.

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 2. Basım, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969.